

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Уперенко М.О.
“ ___ ” _____ 20__ р.

ВИПУСКНА РОБОТА

**на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності економічна теорія
за темою:**

**Розвиток конкурентних відносин в
економіці України**

Виконавець:
студентка 4 курсу 3 групи
Факультету економіки та
управління підприємництвом
Сидоренко Олена Віталіївна
Науковий керівник: к.е.н., доцент
Росецька Юлія Болеславівна

Одеса 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні підходи до вивчення "економічної конкуренції" та створення передумов її розвитку	5
1.1. Теоретичні підходи до вивчення конкуренції.....	5
1.2. Передумови формування антимонопольного законодавства в світі.....	16
1.3. Становлення конкурентної політики та законодавства в Україні	20
РОЗДІЛ 2. Аналіз конкурентних відносин в Україні	23
2. Аналіз основних критеріїв "ефективної конкуренції" в Україні	23
2.1 Структурні критерії конкуренції та їх аналіз	23
2.1.1 Аналіз бар'єрів входу на ринок.....	23
2.1.2 Аналіз показників концентрації.....	29
2.2 Поведінкові критерії конкуренції в Україні	35
2.2.1 Аналіз процесів злиття та поглинання	35
2.2.2 Аналіз зловживання монопольним положенням	40
2.3 Функціональні критерії "ефективної конкуренції" в Україні	44
2.3.1 Аналіз інноваційної активності.....	44
2.3.2 Аналіз інвестиційної діяльності.....	49
РОЗДІЛ 3. Проблеми та перспективи розвитку конкурентних відносин в економіці України	55
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	65

ВСТУП

Конкуренція є однією з головних рушійних сил розвитку економіки та суспільного прогресу, це – необхідний елемент ринкового механізму; якщо її немає в реальності, то немає і ринку як суспільної форми економічних зв'язків. Теорія і практика сучасного ринкового господарства переконливо демонструють, що конкуренція є невід'ємною частиною ринку та серцевиною функціонування ринкових відносин. Трансформаційні перетворення перших років незалежності були спрямовані на створення ефективної системи конкуренції в вітчизняній економіці. Проте навіть сьогодні можна стверджувати, що на шляху розвитку конкурентних відносин в економіці України стоять перепони.

Проблемами розвитку конкуренції в економічній науці займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: *А. Сміт, К. Маркс, А. Маршал, Й. Шумпетер, Ф. Хайєк, К. Р. Макконелл, С. Л. Брю, Дж. Гелбрейт, М. Портер, Е. Чемберлін, Дж. Робінсон, Росецька Ю.Б., Філюк Г.М., Щербак А.А., Герасименко А.Г., Костусев А., Гончарук Т.І.* Кожен з них залежно від свого часу відкривав певні сторони функціонування економічної конкуренції.

Незважаючи на це, на сьогодні досі не існує чітких критеріїв за допомогою яких можливо було б оцінити рівень розвитку конкурентних відносин в економіці України. З огляду на це, *метою дипломної роботи* є аналіз розвитку конкурентних відносин в економіці України, а також розробка та оцінка рекомендацій щодо підтримки ефективної конкуренції з метою сталого розвитку української економіки.

Реалізація поставленої мети визначила необхідність вирішення наступних завдань:

- вивчити основні теоретичні підходи до вивчення конкуренції;
- з'ясувати передумови становлення конкурентної політики та антимонопольного законодавства в Україні та світі;

- дати визначення поняттям «конкурентні відносини» та «ефективна конкуренція»;
- виділити та проаналізувати основні критерії «ефективної конкуренції» в Україні – поведінкові, структурні та функціональні;
- окреслити проблеми розвитку конкурентних відносин та «ефективної конкуренції» на сучасному етапі розвитку;
- розробити варіанти підтримки «ефективної конкуренції» та перспективи розвитку конкурентних відносин в економіці України.

Об'єктом дослідження є національна економіка.

Предметом дослідження є «ефективна конкуренція», що реалізується крізь низку структурних, поведінкових та функціональних показників.

В дипломній роботі застосовуються такі методологічні підходи, як: діалектичний метод, метод єдності логічного та історичного, метод сходження від абстрактного до конкретного, структурний, статистико-економічний, математичний методи та інші. Методологічну основу роботи становлять, також, загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах економічної науки.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та містить 6 таблиць та 11 рисунків.

ВИСНОВКИ

Метою нашої роботи був аналіз розвитку конкурентних відносин в економіці України, а також розробка та оцінка рекомендацій щодо підтримки ефективної конкуренції з метою сталого розвитку української економіки.

З огляду на це, ми розглянули наступні завдання:

- вивчили основні теоретичні підходи до вивчення конкуренції;
- з'ясували передумови становлення конкурентної політики та антимонопольного законодавства в Україні та світі;
- дали визначення поняттям «конкурентні відносини» та «ефективна конкуренція»;
- виділили та проаналізували основні критерії «ефективної конкуренції» в Україні – поведінкові, структурні та функціональні;
- окреслили проблеми розвитку конкурентних відносин та «ефективної конкуренції» на сучасному етапі розвитку;
- розробили варіанти підтримки «ефективної конкуренції» та перспективи розвитку конкурентних відносин в економіці України.

На основі проведених досліджень нами зроблені такі висновки, що в наукових дослідженнях досі немає єдиного усталеного визначення економічної конкуренції. Саме тому теоретичне осмислення конкуренції стосується її розгляду у призмі 3-х домінуючих у сучасній західній економічній теорії підходів: структурного, поведінкового та функціонального. Згідно вищеназваних підходів, ми виділили групи основних критеріїв, які детально розглянули в своїй дипломній роботі, а саме провели дослідження бар'єрів входу на ринок та виходу з ринку, показників концентрації, нами було зроблено спробу аналізу динаміки злиття, поглинання та зловживання монопольним становищем, а також дослідили рівень інноваційної та інвестиційної активності. Проте перед аналізом даних критеріїв, ми визначили основні аспекти формування конкурентного середовища в світі та відповідно в Україні. Таким чином, беручи до уваги досвід

провідних країн світу, нам вдалось визначити особливості формування конкурентних відносин. Нами було визначено, що українське антимонопольне законодавство порівняно з антимонопольним законодавствами промислово розвинутих держав доволі молоде.

Наступним етапом нашого дослідження стали найбільш впливові критерії «ефективної конкуренції». Свій аналіз ми розпочали з структурних критеріїв, виділивши серед них бар'єри входу на ринок і бар'єри виходу з ринку та показники концентрації. Особливу увагу в параграфі приділено адміністративним бар'єрам, оскільки вони є значними перешкодами для розвитку конкурентних відносин в Україні. Серед них ми виділили ліцензування та сертифікацію. Наступним структурним критерієм є показники ринкової концентрації, що дають можливість зробити попередню оцінку ступеня монополізації ринку, рівномірності (або нерівномірності) присутності на ньому господарюючих суб'єктів. Аналіз структурних критеріїв показав, що існує високий рівень вхідних бар'єрів та значне посилення рівня ринкової концентрації.

Поведінкові критерії досконало охарактеризовані в працях відомих економістів - А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Вальраса, Менгера, О.Бем-Баверка, Ф. фон Візера, М. Портера, Г. Климка, О. Дудченка, А. Гальчинського, Б. Губського. Кожний з вищезгаданих вчених вивчали конкуренцію з різних сторін та різних аспектів, проте їхні дослідження показали, що існують поведінкові критерії, що впливають на розвиток конкурентних відносин. Найбільш впливовими серед них ми вважаємо динаміку злиття та поглинання (M&A) та зловживання монопольним становищем. Детально проаналізовано кожен з цих критеріїв. Аналіз даних критеріїв показав, що на сьогодні на вітчизняному ринку зростає відсоток угод злиття та поглинання, а також досить розповсюдженим є зловживання монопольним положенням.

Не менш важливі для ефективного функціонування економіки - функціональні критерії. Серед них виділяють – інвестиційна та інноваційна активність. Дослідження особливостей інноваційної діяльності вказало на значне

збільшення рівня інноваційної активності на промислових підприємствах в порівнянні з минулим десятиліттям. Щодо інвестиційної діяльності, нами визначено несприятливий інвестиційний клімат, як результат зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій.

Таким чином, за допомогою комплексного аналізу всіх критеріїв ми детально проаналізували конкурентне становище в Україні.

Проте, досліджуючи конкурентне середовище в Україні, нами виявлено ряд проблем, які перешкоджають розвитку конкурентних відносин на сучасному етапі. На нашу думку, найбільш впливовими є:

- високий рівень адміністративних бар'єрів;
- посилення рівня ринкової концентрації економіки;
- зростання обсягів угод злиття та поглинань;
- зловживання монопольним положенням суб'єктів господарювання;
- зменшення фінансування інноваційної діяльності;
- несприятливий інвестиційний клімат;

При аналізі проблем розвитку конкурентних відносин в економіці України постає вагоме питання: «Що необхідно зробити для ефективного функціонування конкурентних відносин на сучасному етапі розвитку?»

Для подолання всіх проблем, які гальмують розвиток конкурентних відносин в економіці України на сучасному етапі, необхідно:

- 1) активізувати роботу Антимонопольного комітету України з метою контролю над ринковою концентрацією, зловживання монопольним положенням та процесами злиття та поглинання;
- 2) спростувати процес ліцензування та скорочувати процедури сертифікації, перевірок;
- 3) створити сприятливі умови для запровадження інноваційних проектів на вітчизняних підприємствах;
- 4) уряду дотримуватись активної позиції щодо залучення інвестицій;
- 5) розвивати інвестиційний ринок та сприяти його інтеграції у світовий простір;

- б) сприятливі умови для створення технопарків та технологічних кластерів;
- 7) забезпечити соціальну та політичну стабільність.

Як показало дослідження, розгляд проблем розвитку конкурентних відносин загалом полягає в комплексному аналізі конкурентного середовища. Зокрема, всі проблеми, які існують на сучасному етапі впливають на подальший стан конкурентних відносин. Саме тому в своїй роботі ми провели паралелі між існуючими проблемами і з'ясували як можна вирішити такі проблемні аспекти. Лише активна діяльність держави та комплексний підхід щодо вирішення існуючих проблем дозволить з максимальною ефективністю реалізувати Україні свій потенціал у всіх сферах, що стане передумовою її сталого економічного розвитку в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданов Д.Д. Становление теоретических представлений о конкуренции в контексте эволюции основных парадигм экономической теории.//Вопросы теории конкуренции.-2010.-№19.-21-30с
2. Гуржий Н. Н. Практические аспекты стратегической модели М. Портера / Н.Н. Гуржий // Вопросы структуризации экономики. – 2012.- № 2.- с.120-122
3. Росецька Ю. Б. Інституційні засади розвитку конкурентних відносин в економіці України. – О.:ОДЕУ,2012.- 167с.
4. Антология экономической классики. В 2-х томах. Т. 1. Предисловие, И.А. Столярова. – МП.: «ЭКОНОВ», 1991. – 475 с.
5. Макконнелл К.Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 14-го англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 972 с.
6. Тарануха Ю.В. Экономика отраслевых рынков (в структурно-логических схемах). – М., 2002. – 240 с.
7. Кобець С. П. Світовий та вітчизняний досвід антимонопольного законодавства / С. П. Кобець //Держава та регіони.-2013.-№4.-27-33с
8. Бережняк Б. Антимонопольное законодательство Канады / Б. Бережняк, Б. Кормич // Юридический весник.- 2011. - №1. – с. 113-115
9. Еременко В. И. Антимонопольное законодательство зарубежных стран / В. И. Еременко // Государство и право. – 2010. - №9. – с. 100-111
10. Бурыкин А. Я. Теория и практика антимонопольного регулирования в ведущих странах Запада и России /А. Я. Бурыкин. – М.:Новый век, 2004.–88с.
11. Лукьянов С., Кисляк Н. Отраслевые барьеры как важнейший инструмент политики ограничения конкуренции // Вопросы экономики. – 2007. – № 2. – С. 101–110.

12. Росецька Ю.Б. Специфіка монополій радянського типу та інституційні особливості переходу України до конкурентного ринку // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2007. – № 3 (40). – С. 34-43.
13. Филюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації : моногр. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 404 с.
14. Филюк Г. М. Адміністративні бар'єри входу на ринок в Україні та їх вплив на розвиток підприємництва / Г. М. Филюк // Економіка України. – 2013. - №6. – с.20-30
15. Закон України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 01.06.2000р., № 1775-III.
16. Гаращенко Н. М. Формалізація моделі аналізу п'яти сил галузевої конкуренції М. Портера на базі інструментів теорії нечітких множин – К. : КНЕУ. – 2005. – с. 33
17. Даніліна С. О. Система показників концентрації економіки / С. О. Даніліна // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2010. - №5 (106). – с. 262 – 270.
18. Концентрация экономики и конкурентоспособность стран мира: [монография]./ Н.А. Кизим, В.М. Горбатов. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005.– 216 с.
19. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 №2210–III [Верховна Рада України]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
20. Звіт Антимонопольного комітету України за 2012 рік [Електронний ресурс] / Антимонопольний Комітет України. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=95114>
21. Звіт Антимонопольного комітету України за 2013 рік [Електронний ресурс] / Антимонопольний Комітет України. — Режим доступу:

- <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=103172&schema=main>.
22. Звіт Антимонопольного комітету України за 2014 рік [Електронний ресурс] / Антимонопольний Комітет України. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=110270>
23. Звіт Антимонопольного комітету України за 2015 рік [Електронний ресурс] / Антимонопольний Комітет України. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=122547>
24. Звіт Антимонопольного комітету України за 2016 рік [Електронний ресурс] / Антимонопольний Комітет України. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=133712&schema=main>
25. И. Билецкая Оценка рыночной власти фирм в мировой отрасли по производству крупнотоннажных ферросплавов // Журнал Европейской Экономики, Т.4. – 2005. – №1. – с.112–128.
26. Нетесаний Ю. В. Сучасний стан ринку злиття та поглинання України / Ю. В. Нетесаний // Економічна наука . – 2014. - №5. – с. 79-81
27. Томилина Э.Ю. Слияния и поглощения: ценность оценки / Э.Ю. Томилина // Антикризисное и внешнее управление. — 2004. — № 3. — С. 81—84.
28. Кубах Т.Г. Ринок злиття та поглинання: сучасний стан та перспективи розвитку / Т.Г. Кубах// Ефективна економіка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1151>
29. Очимовська Т. Злиття та поглинання-2013 / Т. Очимовська // Коментарі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.comments.ua/money/216989-zlittya-ta-poglinannya-2013.html>
30. Топ-5 крупнейших мировых сделок / Український бізнес-ресурс // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ubr.ua
31. Гончаров Ю. В., Шабліна Я. В. Злиття та поглинання в Україні / Ю. В. Гончаров, Я. В. Шабліна // Економіка та управління національним господарством. – 2012. - №1. – с. 120-128

32. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.
33. Звіт Антимонопольного комітету України за 2011 рік [Електронний ресурс] / Антимонопольний Комітет України. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/89514>.
34. Віннікова І. І. Аналіз інноваційної активності промислових підприємств України / І. І. Віннікова // Економічна наука. – 2015. - №3. – с. 47-53
35. Сайт "Державна служба статистики України" [Електронний ресурс] Наукова та інноваційна діяльність (1990—2014рр.). — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html
36. Глобальний інноваційний індекс — оцінка інноваційного потенціалу України / Анна Князевич // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2013. — Вип. 2. — С. 142—148 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j"pdf/ Vtneu_2013_2_18.pdf](http://nbuv.gov.ua/j)
37. Нікітіна А.В. Інвестиційна діяльність в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / А.В. Нікітіна // Вісник Запорізького національного університету – 2010. – № 2(6). – С. 161-165.
38. Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-ХІІ від 18.09.1991 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
39. Хоменко І. Модель ефективної конкурентної політики в умовах транснаціоналізації // Економіка. Підприємництво. Право, 2009. - №2. – С. 12-15.
40. Филлюк Г. М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: Монографія / Г. М. Филлюк.— Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка,2009. —404 с.

41. Щокін Р. Г. Актуальні проблеми антимонопольного законодавства України / Р. Г. Щокін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. - 2014. - №12(2). - с.14-17
42. Филюк Г. М. Інституціональні чинники формування конкурентного середовища в Україні у контексті глобального розвитку / Г. М. Филюк // Теоретичні та прикладні питання економіки.—2013. —№28(1). - с.11-19.
43. Бізнес-середовище в Україні 2004 // Міжнародна Фінансова Корпорація. – К., 2004. – 100 с.
44. Герасименко А. Г. Конкурентна політика: економічний зміст та напрями вдосконалення / А. Г. Герасименко // Стратегія розвитку України. – 2014. - №1. – с.27-33
45. Костусев А., Пугачова М. Конкурентная среда в Украине: состояние и тенденции развития. // Вестник Антимонопольного комитета Украины. Конкуренция. – 2009. - №4. – С. 19-25.
46. Mokyr Joel. Technological Inertia in Economic History // The Journal of Economic History. – 1992. – Vol. 52. – № 2. – P. 325-338.
47. Березин И. С. Краткая история экономического развития: Учебное пособие. – М.: Русская деловая литератур, 1999. – 288 с.
48. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: Монографія/ Я А. Жаліко, Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська та ін.; Нац. ін-т стратегічних досліджень . - К.: Знання України, 2005. – 387 с.
49. Борисенко З. Стратегія захисту конкуренції в Україні //Урядовий кур'єр. - 2002. - 14 лютого. - С. 6
50. Гончарук Т. І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості //Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 2. - С. 130 - 145.

51. Конкуренция в Украине: Аналитический доклад о состоянии, тенденциях и проблемах развития экономической конкуренции в Украине в 2000-2005 годах/ А. А. Костусев, Б. Е. Кваснюк, С. И. Киреев и др.; Антимонопольный комитет Украины, Центр комплексных исследований по вопросам антимонопольной политики, Государственное учреждение Институт экономики и прогнозирования Национальной академии наук Ук-раины. - К.: Б. в., 2006. - 40 с.
52. Пуцентейло П.Р. Конкуренція як економічна категорія//Економіка АПК. - 2007. - № 4. - С.122-126
53. Геєць В, Семиноженко В. Спеціальні економічні зони: «чорні діри» чи точки економічного зростання? // Дзеркало тижня. – 2006. – № 44 (623). Режим доступу до газети: <http://www.dt.ua/2000/2020/55122/>
54. Бакалінська О.О. Проблеми і перспективи розвитку конкурентного законодавства України // Часопис Київського університету права. – 2013. - №3. – с. 17-21
55. Крикунова В.М. Аналіз стану конкурентного середовища в Україні // Економіка України. – 2014. - №1. – с. 58-63
56. Усик Н. И. Формирование конкурентной среды и конкурентная политика / Н. И. Усик // Теоретическая экономика. – 2012. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.theoreticaleconomy.info/articles/611.pdf
57. Статистична інформація [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> - офіційний сайт Державного комітету статистики України.
58. Статистична інформація [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.worldbank.org> - офіційний сайт Всесвітнього Банку.
59. Паламарчук Г. Проблеми концентрації виробництва в Україні / Г. Паламарчук // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 38-46.

60. Сімонова В. С. Теоретичні аспекти стратегічного управління комплексним розвитком // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 150.
61. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / А. А. Мазаракі, О. П. Корольчук, Т. М. Мельник та ін. . — К. : Київ. нац. торг.екон. ун-т, 2010. — 718 с.
62. Шерер Ф.М., Росс Д. Структура отраслевых рынков: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 698с.